

طراحی سؤال‌های آزمون پیشرفت تحصیلی سؤال‌های

صحيح - غلط

احمد شریفان

کارشناس ارشد سنجش و اندازه‌گیری

اشاره

همان‌طور که در مجموعه مقالات قبلی گفته شد، سنجش به معنای جمع‌آوری اطلاعات درباره عملکرد تحصیلی و یادگیری هنرجو جهت تصمیم‌گیری آموزشی مرتبط با نحوه کمک به گسترش، تعمیق، بهبود و اصلاح یادگیری اوست. به این منظور، می‌توانیم با استفاده از روش‌ها و ابزارهای متنوع و برخوردار از ویژگی‌هایی مانند روایی، اعتبار و عملی بودن، اطلاعات موردنیازمان را جمع‌آوری کنیم. یکی از ابزارهایی که می‌توان برای جمع‌آوری اطلاعات درباره عملکرد تحصیلی هنرجویان از آن استفاده کرد، آزمون عینی پیشرفت تحصیلی از نوع صحیح - غلط است که نحوه نگارش، ویژگی‌ها، مزایا، محدودیت‌ها و موارد استفاده آن در این مقاله مورد بحث قرار گرفته است.

کلیدواژه‌ها: نگارش سؤال، سؤال عینی، ویژگی‌های سؤال عینی، آزمون، سؤال صحیح و غلط

در آزمون‌های پیشرفت تحصیلی از نوع صحیح - غلط، هر سؤال از یک جمله تشکیل شده است که آزمون‌شونده (هنرجو) باید درست یا نادرست بودن آن را مشخص کند. البته در بعضی موارد، هنرجو پاسخ خود را به یکی از صورت‌های بله - خیر، موافق - مخالف، و نظایر اینها ارائه می‌کند. اما از آنجا که این نوع سؤال‌ها غالباً به صورتی نوشته می‌شوند که آزمون‌شونده (هنرجو) به صورت صحیح - غلط به آن‌ها جواب می‌دهد، به سؤال‌های صحیح - غلط معروف شده‌اند.

متخصصان سنجش در ارتباط با تهیه سؤال‌های عینی از نوع صحیح - غلط قواعد گوناگونی را ارائه کرده‌اند. یکی از این صاحب‌نظران رابرت ایبل^۱ (۱۹۷۲) است که در این باره می‌گوید: ابتدا قسمتی از موضوع درسی را که قابل طرح در یک بند باشد انتخاب کنید؛ سپس درباره آن موضوع عبارت یا گزاره‌ای با ویژگی‌های زیر بنویسید:

* حاوی اندیشه مهمی باشد.

* موضوع مورد بحث برای افراد صاحب‌نظر قابل دفاع باشد.

* کسانی که از موضوع مطرح شده اطلاع کافی ندارند، قادر به پاسخ‌دادن به آن نباشند؛ یعنی برپایه اطلاعات و دانش عمومی نتوان به آن جواب درست داد. در زیر نمونه‌ای از بند و گزاره حاصل از آن (مربوط به فصل سوم از کتاب روان‌شناسی عمومی سال دوم دوره آموزش متوسطه فنی‌وحرفه‌ای) ارائه شده است.

بند

خطاهای ادراکی را نباید ناشی از نوعی نقص اندام حسی دانست بلکه انسان عادت دارد که امور و اشیا را در ذهن خود به صورت شکل، آهنگ و صحنه‌هایی کلی و معنادار سازمان دهد و تفسیر (ادراک) کند. اما برخی از عوامل ممکن است در سازماندهی ذهن (ادراک) موجب خطا شوند.

گزاره

خطاهای ادراکی در انسان ریشه در سازماندهی ذهنی و تفسیر او از امور و اشیا دارد.

نام درس: روان‌شناسی عمومی

محتوای آموزشی در کتاب درسی: فصل سوم، خطاهای ادراکی، صفحه ۴۷

هدف: از هنرجو انتظار می‌رود پس از مطالعه و یادگیری مطالب این درس بتواند علل خطاهای ادراکی را توضیح دهد.

حیطه هدف: شناختی، سطح درک و فهم

نوع سؤال: عینی از نوع صحیح - غلط

سؤال: خطای ادراکی انسان، ناشی از تجارب قبلی او درباره امور و پدیده‌هاست.

صحیح

غلط

پاسخ درست: گزینه صحیح

سطح دشواری سؤال:

قدرت تمیز سؤال:

بازخوردهای مهم یادگیری با محدودیت همراه است و عمدتاً برای سنجش هدف‌های یادگیری سطوح پایین مناسب هستند. با این وجود، دقت در تهیه این گونه از سؤال‌ها، می‌تواند دامنه استفاده از آن‌ها را گسترش دهد.

اصول و راهنمای نوشتن سؤال‌های صحیح - غلط

در نوشتن سؤال‌های صحیح - غلط، نکات اساسی زیر را باید مورد توجه قرار داد:

۱. سؤال خود را به نحوی بنویسید که با هدف‌های آموزشی درس ارتباط داشته باشد.
 ۲. سؤال را به گونه‌ای طرح کنید که به جای یادآوری کلمه به کلمه مطالب درس، درک و فهم هنرجو را مورد سنجش قرار بدهد.
 ۳. سؤال را طوری بنویسید که قطعاً درست یا قطعاً نادرست باشد.
 ۴. از نوشتن عین جمله‌های کتاب، خودداری کنید.
 ۵. از به کارگیری جمله‌های پیچیده و چندقسمتی در طرح سؤال اجتناب کنید.
 ۶. از گنجاندن دو مطلب در یک سؤال خودداری کنید.
 ۷. از اشارات کلامی که تعیین کننده پاسخ هستند، اجتناب کنید.
 ۸. سؤال را به گونه‌ای روشن و به دور از هر نوع ابهام بنویسید.
 ۹. از طرح سؤال به صورت منفی خودداری کنید.
 ۱۰. طول سؤال‌های صحیح و غلط را تقریباً هم‌اندازه انتخاب کنید.
 ۱۱. تعداد سؤال‌های غلط را بیشتر از سؤال‌های درست در نظر بگیرید.
 ۱۲. سؤال‌ها را به مطالب حفظی درس محدود نکنید.
- در کارت سؤال زیر، نمونه‌ای از سؤال صحیح - غلط را، که بر پایه اصول فوق طراحی شده است مورد ملاحظه قرار دهید تا درک قواعد مذکور برایتان آسان شود.

ایبل (۱۹۷۲) می‌گوید طراحان سؤالی که تجربه دارند، عملاً به‌ندرت گزاره‌ای طرح می‌کنند که سؤال از آن استخراج شود. آن‌ها به هنگام نوشتن سؤال، آن را در ذهن خود دارند. در عین حال، او توصیه می‌کند وقتی که در نگارش سؤال صحیح - غلط دچار مشکل می‌شوید از خودتان بپرسید: «این سؤال قرار است چه چیزی را مورد سنجش قرار دهد؟» یا «گزاره‌ای که براساس آن می‌خواهم سؤال را بنویسم، چیست؟» به نظر او، گام بعدی در طراحی سؤال صحیح - غلط تبدیل گزاره حاصل از بند به سؤال صحیح - غلط است و برای این منظور، پنج توصیه ارائه می‌کند که در زیر همراه با مثال توضیح داده می‌شوند.

نمونه‌های بالا نشان می‌دهد که می‌توان از یک گزاره واحد، سؤال‌های صحیح - غلط متعدد و متنوعی را ساخت. البته این نکته از نظر فریزی^۲ (۱۹۹۲) قابل توجه است که از سؤال‌های صحیح - غلط نیز می‌توان برای وادار کردن آزمون‌شونده به تفکر و حل مسئله استفاده کرد.

مزایا و محدودیت‌های سؤال‌های صحیح - غلط

بین متخصصان در به کارگیری سؤال‌های صحیح - غلط برای سنجش عملکرد تحصیلی یادگیرندگان توافقی وجود ندارد. زیرا برخی استفاده از آن را مفید می‌دانند و معتقدند این نوع سؤال‌ها از مزایایی مانند (۱) آسان بودن تهیه آن، (۲) داشتن سرعت و عینیت به هنگام تصحیح آن‌ها و (۳) امکان ارائه سؤال‌های متعدد در یک جلسه امتحان برخوردارند (ایبل، ۱۹۷۲ و پین^۳، ۲۰۰۳). اما مخالفان استفاده از این گونه سؤال‌ها مانند هارپر^۴ (۱۹۹۰)، لین^۵ و گراندلند^۶ (۲۰۰۰) گفته‌اند که تهیه این نوع سؤال‌ها کار آسانی نیست و نیازمند مهارت فراوان است؛ از این نوع سؤال‌ها نمی‌توان برای سنجش هر نوع موضوع درسی استفاده کرد؛ میزان حدس‌پذیری آن‌ها بالاست و نمی‌توان پاسخ درست ۵۰ درصد سؤال‌های صحیح - غلط یک آزمون را از طریق حدس‌زدن انتخاب کرد. ضمن این که سنجش هدف‌های آموزشی و

توصیه ۱. اندیشه اصلی را در قالب کلمات دیگری تغییر دهید و صورت صحیح یا غلط سؤال را بنویسید.

صورت غلط	صورت صحیح
● خطای ادراکی انسان از امور و اشیای پیرامونش، ریشه در اندام‌های حسی او دارد.	● انسان در ادراک امور و اشیای پیرامونش دچار خطایی می‌شود که در سازمان‌دهی ذهنی و تفسیر او ریشه دارد.

توصیه ۲. فقط بخشی از اندیشه اصلی را به صورت صحیح یا غلط بنویسید.

صورت غلط	صورت صحیح
● خطای ادراکی انسان، ریشه در محدودیت‌های اندام‌های حسی او دارد.	● خطای ادراکی انسان ناشی از تفسیر او از امور است.

توصیه ۳. اندیشه اصلی را به اندیشه دیگری تغییر دهید.

صورت غلط	صورت صحیح
● خطای ادراکی، زمانی رخ می‌دهد که اندام حسی انسان به خوبی عمل نکند.	● خطای ادراکی در انسان، ناشی از تجارب قبلی او درباره امور و پدیده‌هاست.

توصیه ۴. پیامدهای اندیشه اصلی را مشخص کنید.

صورت غلط	صورت صحیح
● درک خطاهای ادراکی انسان، نیازمند داشتن آگاهی از بی‌نقص بودن اندام‌های حسی اوست.	● اگر نیازهای جسمانی انسان رفع نشود، بر ادراک او تأثیر می‌گذارد؛ مانند دیدن سراب توسط یک فرد تشنه در بیابان.

توصیه ۵. اثر موقعیت‌های متفاوت را استنتاج کنید.

صورت غلط	صورت صحیح
● عادت‌های قبلی انسان در درک امور و اشیای پیرامونش تأثیر ندارد.	● اگر انسان درباره اشیای پیرامونش، اطلاعات ناقص و محدودی داشته باشد، احتمالاً دچار خطای ادراکی می‌شود.

پی‌نوشت

1. Ebel
2. Frisbie
3. Payne
4. Harper
5. Linn
6. Gronlund

منابع

۱. آیراسیان، پیترو و راسل، مایکل (۱۳۹۰)، *سنجش کلاسی: مفاهیم و کاربردها* (ترجمه هادی کرامتی)، تهران: انتشارات بین‌المللی گاج (سال انتشار اثر به زبان اصلی، ۲۰۰۸).
۲. سیف، علی‌اکبر (۱۳۸۷)، *سنجش فرایند و فرآورده یادگیری: روش‌های قدیم و جدید*. تهران: دوران.
۳. شریفی، حسن‌پاشا (۱۳۸۷)، *اصول روان‌سنجی و روان‌آزمایی*، تهران: رشد.
۴. وایرزما، ویلیام و جوزز، استفن جی (۱۳۷۵)، *اندازه‌گیری و آزمودن در تعلیم و تربیت* (ترجمه غلامرضا خوی‌نژاد)، تهران: انتشارات آستان قدس رضوی (سال انتشار اثر به زبان اصلی، ۱۹۹۰).
5. Hogan, Thomas P. (2007). *Educational Assessment*. United States of America: Wiley.

هنگامی که در طراحی سؤال صحیح - غلط با مشکل مواجه می‌شوید، از خودتان بپرسید که این سؤال قرار است چه چیزی را بسنجد

با توجه به نظرات مخالفان استفاده از سؤال‌های صحیح - غلط برای سنجش آموخته‌ها و عملکرد تحصیلی هنرجویان، ضرورت دارد کاربرد این گونه از سؤال‌ها به حداقل کاهش یابد و از آن‌ها صرفاً برای سنجش هدف‌های آموزشی سطوح پایین استفاده شود. با این وجود، در صورتی که مایلید از سؤال‌های صحیح - غلط استفاده کنید، توصیه می‌شود که در طراحی آن‌ها نکات دوازده‌گانه یاد شده را مورد توجه قرار دهید.